

Олена ДЗЮБА

ОБРАЗИ СЕРБІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Сербські мотиви в українській літературі доволі розповсюджені, що зумовлене давніми традиціями розвитку українсько-сербських культурно-історичних взаємин. Оформившись в українській літературі 19 ст., вони “переходять” у літературу століття 20, змінюючи при цьому деякі свої акценти та специфіку трактування. Зацікавлення сербською тематикою в українських письменників зумовлювалося передусім двома аспектами наших взаємин. Це визвольна боротьба сербів із турками (окремо слід згадати роман В.Синенка “Золото Чорної Гори”, який повністю присвячений розповіді про місію українського інженера в Чорногорії часів Петра Петровича Негоша) і доля сербських переселенців (і найманців) в Україні. Якщо звернення до першого аспекту характерне переважно для українських авторів 19 ст. (І. Франко, І. Воробкевич, С. Круть, М. Старицький), що зумовлене щирим співчуттям українців до долі близького їм слов’янського народу (а не хвилию пропаганди офіційної імперської російської преси); то другий аспект бачимо у письменників другої половини 20 століття.

Серби-переселенці з’являються в українській літературі переважно в сучасному пригодницько-історичному романі. Але витoki зацікавлення цією тематикою знаходимо ще в 19 ст. І чи не найяскравіші образи сербів-переселенців належать перу письменника, який започаткував жанр історичного роману в українській літературі, – Пантелеймонові Кулішу.

Через особливості історичного і соціально-культурного розвитку України в її літературі жанр історичної повісті та історичного роману почав активно розвиватися з 40–50 років 19 ст. Нова українська література народжувалася в атмосфері поглибленого інтересу до минувшини свого народу, що було зумовлене як потребою осмислення його історичної долі, ствердження його національної самобутності, так і естетикою європейського романтизму. Майже вся українська історична белетристика 19 ст., так чи інакше, була своєрідним симбіозом пригодницького та соціально-побутописного (почасти й соціально-аналітичного) стилів. Перше було зумовлене помірною естетичною орієнтацією на визнані зразки жанру (насамперед твори Вальтера Скотта), бажанням зацікавити читача, та не в останню чергу й самим матеріалом української історії, якій надто добре відомі були всі ті гострі ситуації, що на літературному рівні давно оформилися в класичні мотиви аван-

тюрного сюжету; друге ж диктувалося глибоко усвідомленою патріотичною і громадянською потребою виповісти правду про свій народ, боронити його буття, вільний розвій. Українські романтики 30–40 років залюбки звертаються до давньої і недавньої минувшини, насамперед до героїчних і легендарних сюжетів, трактуючи їх здебільше в умовному й ідеалізуючому плані. У 30–40 роки 19 ст. народжується й українська історична проза. Найвидатнішим її репрезентантом був П. Куліш. Почавши з етнографічних нарисів, він 1842 року опублікував роман “Михайло Чарнишенко, або Малоросія вісімдесят років тому” – історично-пригодницький твір, в якому наслідування канонів вальтерскоттівського роману переплелось із щедрим використанням фольклорних мотивів. У романі змальовано події 18 ст. – останній період існування Гетьманщини. Інтрига, пригода, романтика козакування тут ще відчутно переважають над заглибленням в історичний рух, а багатство і достеменність предметних реалій 18 ст. не підкріплені глибоким зображенням суспільних явищ та людини цієї доби. Твір пройнятий романтикою походів, лицарської звитяги, пригод, а його герої – люди незвичайні, пристрасні, вольові. Зідеалізовано й образ головного позитивного героя роману – Михайла, сина сотника Чарниша, який всупереч батьківській волі, пішов у військо московського царя. Зазнавши багато пригод і прикростей у військових походах, він переживає драму і в особистому житті. Потрапивши до Нової Сербії, герой знайомиться з серблянкою Роксандою, донькою бана Радивоя. Радивой постає перед читачем як людина незвичайна, особлива. Неординарна і його зовнішність: обличчя “мало вигляд дразливий і жорстокий”, здавалося, він кожної миті ладен був на когось кинутися з кинжалом; його багате вбрання впадало у вічі – якби не великий золотий хрест на грудях, можна було б його прийняти за турчина. Його боялася вся околиця, йому самовіддано служили його підлеглі. Усі знали про безмежну силу та хоробрість бана (в бою один кидався на 30-х турків), запальну натуру. Було щось і таємниче в його постаті. Він “здавався особливою, окремою од усього світу істотою, яка ховала в глибині своєї душі якусь думу, що вічно її мучила й разом з тим була єдиною ланкою, котра прив’язала її до життя”. Причина такої химерності його характеру, мовчазності, похмурості, а часто й несамовитої, вибухової люті так і залишилася частково нерозгаданою, і письменник теж будує здогадки – чи то його героя мучить туга за вітчизною, чи якась глибша особиста причина...

Щоб якось наблизити образ Радивоя до читача, зробити його зрозумілішим, вмотивувати його вдачу, Куліш робить екскурс у звичай та історичні умови життя сербського народу, пояснює несамовитість вдачі сербів постійною різницею з турками, необхідністю боронитися від ворога, що “зчерствіло народну вдачу”, призвичаїло до жорстокості та крові, насильства. Куліш змальовує Радивоя як національного героя, ім’я якого живе в народі, безстрашного юнака, з яким серби пов’язують усі свої надії на визволення від турків, якого ждуть у себе на батьківщині, “як орлята на свою мати”. Сам Радивой сповнений мрій про повернення у рідні краї та помсту ворогам.

Суттєвою при створенні образу Радивоя є і його мовна характеристика. Бан щедро пересипає свою мову народно-пісенним зворотами, образами, сербськими

словами (О, Щербино, моє десно крило!... Ні я чашу руйна віна іспію, ні я с пута совратію.)

Найвірнішим товаришем і побратимом Радивоя стає козак Щербина (бан колись-то взяв його в полон), який полюбився грізному банові своєю веселістю, добродушністю, хоробрістю і повною зневагою до смерті.

Виразно романтичним є й образ доньки Радивоя Роксанди. Автор не шкодує барв і слів, аби змалювати її надприродну красу:

“Це була саме та краса, що туманить очі й робить непритомним, краса докінчена, краса, на яку глядівши, хотілося б вірити, що вона вічна, повернутися перед нею у прах і принести жертву. Азіатське вбрання, багате й ніжне... надавало ще більшого сяйва дивним формам цієї жінчини... А в очах її, як і в батькових, “світилося почуття, що становить перехід од могутности до ніжности, од великого до прекрасного...” Роксанда палко закохується в козака Михайла Чарнишенка, якого переховує від свого батька і виліковує від ран, що їх дістав у сутичці зі слугами бана. Роксанда полонила козака не лише своєю вродою, а й співом. Він почув в її пісні “щось рідне, і хоча не розумів ясно її змісту, однак у ньому одгукнулося те душевне почуття, що його відчуває вояк у своїй кривавій, болючій і разом солодкій йому забаві”. Дізнавшись, що в Михайла вже є наречена, Роксанда мстить козакові за зневажене почуття, вбиває його кохану Катерину (“Страшно і дико засміялась амазонка, кинула на землю мушкет і поскакала степом, сливе лежучи на гриві свого коня”).

Згодом, у романі П. Куліша “Чорна рада” (написаний 1846 р., виданий 1857 р.), який став класичним твором української літератури і який вважається першим історичним романом українською мовою, з’явиться образ чорногорця, але він уже не буде центральним у романі. У цьому творі органічно поєднано історичну хроніку, епічний малюнок народного життя і захоплюючі пригодницькі епізоди, головним героєм яких став запорожець Кирило Тур. Учасником багатьох його пригод стає побратим Тура Богдан Чорногор.

В середині 20-х років 20 ст. з’являються перші твори української радянської історичної прози. А наприкінці 20-х – і твори на традиційну для української історичної белетристики тему – козаччини, боротьби проти іноземних поневолювачів. У цей час сербські мотиви якщо й зустрічаються, то побіжно, як-от у романі В.Талія “Надзвичайні пригоди бурсаків” (1929) – про походеньки Самка Довгого і Марка Цвіркуна, бурсаків Києво-Печерської братської школи, які надумали мандрувати на Січ. Дістатися до Січі їм не пощастило – її саме зруйновано за наказом Катерини Другої. Але блукальці зустрічають багатьох колишніх січовиків. Коли хтось запитав, для чого вони йдуть на Січ, а ті відповіли, що битися з ворогами, то отримали від ватажка розбійників Старого відповідь: “Коли за тим їдете, то найменше там того знайдете. Хіба будете битися з сербіями за смужку земельки, що вони захоплять, бо теж хочуть їсти й жити, так то не вороги, а злидні циганські...”

Значно частіше зустрічаємося з образами сербів і чорногорців в історичній прозі повоєнних років, у період її особливо плідного розвитку. Мабуть, найпомітнішою віхою в розвитку української історично-пригодницької прози став вихід

роману Олександра Ільченка “Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа молодиця” (1959). “Поставивши перед собою небуденне завдання: узагальнено відтворити український національний характер, народну культуру, дух, – письменник явив твір, у якому поєдналися епос і лірика, історизм і казка, патетика і гумор, химерна вигадка і документальна довідка, сюжетна динаміка і розлога інформативність (1, с.87). Безпосередньою ареною дії є Україна другої половини 17 ст., зразу по Хмельниччині. В цій площині оповіді залучено багатий конкретний матеріал історичних реалій, соціальної боротьби, становища різних суспільних верств (поряд з вигаданими діють і деякі історичні постаті), політичних і дипломатичних хитросплетінь тощо.

У романі використано традиційні для історично-пригодницької літератури авантурні сюжетні лінії, як-от місія гуцула-ксьондза Ігнатія Романюка на Заході і Сході. Зокрема він побував каноніком у Мостарі (в долині ріки Неретви) і згодом згадував пісню про пожежу в м. Травнику, яку там чув.

О. Ільченко подав Україну тієї доби в живих і багатоманітних зв’язках з усім навколишнім світом, широко показав багатонаціональний характер Січі. Згадує автор і про сербів та хорватів у козацькому війську. Це було “кільканадцяттеро бравих молодчиків... ставних і гострозорих хорватів, сербів та поляків, що гарцювали пречудово..., і якоюсь дикуватою силою віяло від кожного з них, хоч цього ніхто не помічав, бо такою ж силою дихали й наші козаки”. Один із них – “чужедальний сербин” Стоян Богосав, співав загонові пісню про матір Юговичів, пісню, яка була хоч і чужою, та все ж такою близькою і зрозумілою українцям. “Хуткою хвилиєю лягала пісня коням під ноги, й шугала пісня птахом попід паленіючі на сході небеса, і слухала Явдоха страшні слова про тую синову руку, і думала про долю єдиного сина свого”...

Роман Анатолія Дрофаня “Таїна голубого палацу” (1978) описує перші роки царювання Катерини II, російсько-турецьку війну, завоювання Криму, поступове приборкання, а потім знищення Запорізької Січі, ліквідацію решток самоуправління України, селянську війну під проводом Пугачова (а побіжно і Коліївщину). “Хід історичного процесу відтворюється через причетних до нього – так чи інакше – історичних та вигаданих осіб: від Катерини та її найближчих поплічників і фаворитів (фельдмаршал Румянцев) до простих селян, козаків, солдатів-утікачів різних національностей.” Серед сюжетних ліній роману – чумацькі мандрі, поневіряння та пригоди Семена Миколаєнка, який виявився втікачем і бунтівником з Білорусії, а на Запорізькій Січі був відомий під козацьким іменем Семен Гаркуша. Серед численних персонажів роману з’являється на сторінках книги вірний помічник тогочасного президента Малоросійської колегії Рум’янцева серб капітан Зорянич, якому граф довіряє найвідповідальніші завдання. “Своєю хоробрістю, сердечною добротою і щирістю душі заслужив повагу Рум’янцева і повне довір’я. Граф знав: коли треба здобути якусь перемогу не кількістю, не числом солдат, а тільки сміливістю та умінням військовим, кращого вожака за Зорянича на таке діло не підібрати”. Знаменною є й дружба Зорянича з козаком Семеном Гаркушею, який врятував життя капітанові.

Суттєве місце українсько-сербські взаємини посідають у романі С. Тельнюка

“Трає сине море”. Головний герой роману – син турецького султана Ях”я. Рятуючись від придворних убивць, разом із матір”ю-гречанкою, він тікає до Чорногорії. Там, виховуючись серед хоробрих, суворих і водночас сердечних людей, Ях”я зрозумів, скільки лиха завдають сусіднім народам грабіжницькі війни Туреччини. Охрестившись і взявши нове ім”я Олександр Чорногорський, Ях”я зі своїми вірним друзями – трієстинцем Джузеппе і чорногорцем Йованом – прибуває на Україну і разом з козаками рушає в похід, щоб скинути Султана і вивести свою країну на шлях миру і дружби з іншими народами. А в пролозі роману зустрічаємо образ діда Савки Скрипника, який “обходив півсвіту” і разом з уграми та сербами “боронив від басурмана славний Білий город, чи Београд, по-сербському кажучи”.

Цікавими для нашої теми є два романи – Романа Чумака “Бране поле” (1969) та “Великий луг” (1979). Це два самостійні твори, які еднають спільні діючі особи та сюжетні лінії. Романи охоплюють події періоду російсько-пруської та російсько-турецької воєн. Серед калейдоскопу дійових осіб обох книг – полковник Ніжинського полку Іван Божич і його родич Івангородський сотник Онопрій Кониський. Батько Івана Божича – Пантелеймон, пояснює письменник, “чимось вислужив особливу милість Петра Великого. В травні 1709 року Пантелеймон Божич одержав од Скоропадського універсал, згідно з яким у Ніжині для проживання і відписано йому кілька залюднених сіл. Через рік київський губернатор князь Дмитро Голіцин видав особливий охоронний указ за велінням самого царя, яким Пантелеймону Божичу виявляли всілякі милості” (с.32). Характери сотника і полковника дуже схожі (хоча вони один одного ненавиділи) і багато в чому нагадують нам сумнозвісну постать генерала Хорвата.

Так, Божич “не міг спокійно дивитися на чужі добра, у ньому одразу ж прокидався чужий звір – приборати їх до рук”, “полковник виманював у бідноти землі, катував людей, збирав великі чинші із селян своїх рангових земель і з кого хотів. І нема на нього суду. А сотники дивилися на полковників і робили ще гірше” (2, с.67).

У романі згадується і Федір Вишневський, який повертався з Угорщини, куди їздив закуповувати вина для столу імператриці Анни Іоанівни (він згадується тут у зв”язку з тим, що забрав із собою сина козака Розума, Олексія, для співу в хорі її імператорської величності. згодом цей хлопець стане відомим Олексієм Розумовським) Схоже, що саме про цього Федора Теодора Вишневського пише М.Црнянські в “Переселеннях”. Тоді Вишневський (серб з походження) перебував із спеціальною місією в Токаї – забезпечував винами царський стіл і переправляв транспорти переселенців через Карпати.

Роман “Великий луг” розвиває сюжетні лінії попереднього роману. Що ж до теми сербських поселенців, то тут з”являються образи полковників, а згодом генералів, Хорвата, Текелії, Чорби, чорногорського владика Василія, полковника Паскевича (тобто тих людей, про яких писав у романі і Мілош Црнянські). Серед названих осіб найбільше уваги в романі приділено Івану Хорвату. Це часи, коли для впорядкування Нової Сербії сенат виділив близько семисот тисяч карбованців, надавши переселенцям значні пільги: безмитно торгувати, не сплачувати чиншу тощо. Образ Хорвата змальовано саме таким, який він постає перед нами з істо-

ричних джерел – як людини брутальної, підлої, нечесної, жорстокої і свавільної, яка для власного збагачення та наживи не гребує ніякими засобами – обманом, грабунком, вбивством. грошові махінації та брудні інтриги були його постійними заняттями. Правитель Нової Сербії намагався збільшити свої володіння за рахунок запорізьких земель, а козаки і старшина, природньо, захищали свої інтереси.

Розповідається в романі і про те, як Катерина Друга, під час російсько-турецької війни посилає князя Долгорукого в Чорногорію, щоб схилити чорногорців на свій бік і вдарити на турків з тилу; про зустріч Долгорукого і Паскевича з владикою Степаном Малим, який видавав себе за царя Петра Федоровича). При зустрічі з Степаном Малим Паскевич у ньому впізнає колишнього переселенця, з яким добре знався на Україні, Степана Чорногора.

Якщо в історичній романістиці 60–70 рр. звернення до образів сербів і чорногорців не було спричинене якимось спеціальним інтересом саме до історії сербсько-українських взаємин, а передусім прагненням передати широкий спектр життя на Україні 17–18 ст., то недавно вийшли друком дві книги, в яких тема переселень сербів виступає предметом безпосередніх зацікавлень авторів, головною сюжетною лінією.

Олександр Устенко зі Слов’яносербська в 2000 р. в Луганську видав російськомовну книгу “У седого Донца”, до якої увійшли повість “Генерал Шевич” і оповідання “Мар’їна яма”.

Повість “Генерал Шевич” складається з 13 розділів, які висвітлюють кілька епізодів з життя Шевича, пов’язаних із його переселенням до Російської імперії.

Знайомство з полковником Іваном Шевичем і прем’єр-лейтенантом Живаном Божичем відбувається взимку 1753 р. на шляху до Петербурга.

В дорозі Шевич згадує свої відвідини російського посольства в Відні, тепле знайомство з послом Каузерліцом, секретарем Волковим. Про причини, які змусили Шевича та його супутника Божича зважитися на такий доленосний крок – переселення – ми не дізнаємося практично нічого, окрім доволі туманної фрази про те, що в цю невідому країну його “манил зов соплеменников и еще неясное, неосознанное до конца чувство кровного долга” (6, с.153), і далі – пояснення: “Русские и сербы – славяне, рассуждал он. А коль так, то россияне гораздо ближе его растоптанному и униженному народу, чем пруссаки, которые кроме высокомерия и хитрости, казалось, не имели других качеств.”

Звісно, письменник не зобов’язаний вдаватися до широких і ґрунтовних пояснень причин, які змусили Шевича перейти на службу до російської армії, але, все ж, для читача необізнаного, залишиться незрозумілим (або ж зформується неправильне сприйняття), чому, задля чого сотні сімей переселенців в жахливих умовах (про це згадується) та нужді зимували на Подолі. Просто “сите життя” в Росії, мабуть, недостатня причина, аби сотні, тисячі людей покинули домівки та подалися за тисячу кілометрів у невідоме.

З іншого боку, в розмовах Шевича з російськими можновладцями автор підкреслює геополітичні мотиви, якими керувався російський царизм у справі переселення і колонізації України.

Початок повісті дещо нагадує нам “Переселення” М. Црнянського (автор вочевидь знайомився з його російським перекладом). Маю на увазі зустрічі та

розмови у російському посольстві в Відні, а потім приїзд до Києва та сцена маневрів, які київський генерал-губернатор Костюрін влаштував для огляду переселенців та формування полків. А одного молодого лейтенанта Костюрін посилає до Раївки, відомої нам завдяки Пішчевичу та Црнянському.

У подальшій оповіді сюжетна лінія твору зводиться до розвитку конфлікту між Шевичем і поручиком Мілорадовим, з яким Шевич зустрівся на початку твору, під'їжджаючи до Петербурга. Закінчується оповідь про Шевича в той час, коли він, отримавши підвищення в чині, збирається переселитися до Бахмута, а у його житті попереду ще багато подій.

Образ головного героя письменник вималював з любов'ю та шаную: майбутній генерал людина досвідчена в ратній справі, розуміється (або ж прагне якнайкраще зрозуміти) політику царського уряду (про що свідчать його розмови з Бестужевим, Волковим, Бібіковим), благородна, відважна, справедлива.

Хоча й чи не головною подією основою твору стали сутички між Шевичем і Мілорадовим, письменнику вдалося, приймаючи в загальних рисах, передати атмосферу, в якій сербські переселенці робили перші кроки на українській землі – нелади між вищими офіцерами-сербами, важке становище “рядових” переселенців, їхня повна залежність від милості чи немилості високих урядовців, труднощі, з якими вони стикалися в місцях свого нового поселення.

Оповідання “Мар”їна яма” ґрунтується на конфлікті, що виник між місцевими жителями та переселенцями-чорногорцями. Дівчина Марія мстить переселенцям за смерть двох своїх старших братів. Згуртувавши навколо себе невеликий загін із хутірських чоловіків, вона здійснює набіги на чорногорців, викрадає в них коні та зброю (іноді все це закінчувалося навіть убивствами). Вирішальна “вилазка” дівчини та її “загону” закінчується трагедією. Більшої романтики образу Марії мало додати її кохання з чорногорцем Златком Смоличем, який не підозрював нічого про “діяння” своєї коханої.

Вадим Пеунов свою книгу “Помста знехтованих богів” (вийшла в російському та українському варіантах) визначив як “роман-факт” у заголовку і як роман-епопею, в якому вмістилося три з половиною століття нашої історії, в кінці. Письменник впродовж твору простежує долі своїх героїв (з 1648 р. до наших днів) у вирі історичних подій 17–20 ст., активними учасниками яких вони є. Значна частина книги (чи не більше третини) присвячена перселенню сербів, але не їхньому прибуттю та тривалому і важкому процесу їхнього облаштування в Україні, а власне підготовці до переселень та тому небезпечному шляху, який їм доводилося долати. Цю подію в історії сербів письменник називає *Виходом*, проводячи паралель між переселенням сербів з Австрії з виходом іудеїв у Землі Обетованні з єгипетського рабства.* Головним натхненником переселень є владика Кирило,

* У письменницькій інтерпретації у переселення вирушило близько 35 тисяч сербів, при чому мова йде лише про Святозарівський срез. Крім того, слід зазначити, що письменник пропонує досить спрощене розуміння причин, що призвели до переселення сербів до Російської імперії. Зводяться все лише до релігійного аспекту, до прагнення зберегти і не зрадити віру своїх предків, автор не враховує всього складного комплексу тих історичних обставин і чинників, що змусили сербів до переселень, і це призводить до певного викривлення історичної правди.

який під час літургії на Святвечір сповіщає святозарівську паству про те, що, аби зберегти віру своїх пращурів та звичаї батьків, вони повинні вирушити у Вихід, бо хто залишиться, того “езуїти обрядять у диявольську шкуру перевертня й примусять серба звертатися до господи чужою для нашого слуху мертвою латиною”. На цей час жупан святозарівського срезу Мілош Черноєвич (таке ім’я своєму герою письменник вочевидь вибирає невипадково) привіз звістки з Московії про указ імператриці Єлизавети, а воеводи Христо Караджо і Андрій Ковач їздили вже оглядати родючі українські землі, які їм було відведено для поселення.

Цікавою та складною виступає постать воеводи Караджо. З одного боку він, як підданий Черноєвича, бере активну участь в організації та підготовці до переселень, з іншого – він таємно робить усе, аби зашкодити цим переселенням, аби підбурити народ проти цієї ідеї (і при цьому не гребує ніякими засобами). І хоча з цього погляду він би мав бути т.зв. негативним героєм, ми бачимо, що саме він єдиний тверезо оцінює ситуацію, що склалася навколо переселень, і чітко усвідомлює те, що їх чекає на чужині: “Я от все думаю, що ми втрачаємо, що одержуємо, залишаючи батьківщину? Був я в Малоросії, бачив землі, які нам пообіцяли. Землі врожайні, в нас тут таких, мабуть, немає. Але ж одрізали їх від Запорозької Січі, у тамтешніх козаків... А ми приїдемо на їхні землі, за які вони билися з ляхами й... воюють то з кримським ханом, то з самими османами. Кордон – поруч... Тож доведеться сербам жити на новому місці, не злізаючи з коня, не розлучаючись з шаблею і з пістолетом”.

Із смертю Черноєвича та Караджо (вони гинуть десь у Карпатах) уривається оповідь про хід переселень. Письменник подає стисло інформацію про поселення сербів в Україні з посиланням на історичну працю О.Субтельного, а далі простежується лише доля Янка Ковача (значну увагу в романі приділено всій великій родині Ковачів до переселення) та його, тепер уже дружини, Варвари, доньки Мілоша Черноєвича, а згодом – і їхніх нащадків. Згідно з переказами, як свідчить автор книги, Ковачі оселилися на південний схід від Умані, на річці Сангаїса. Відтоді доля цієї родини була невід’ємно пов’язана з історією українського народу. Оповідь про повстання гайдамаків змінила долю Ковачів, як Ян Ковач став господарем маєтку під Тульчиним, що його йому відписав магнат Потоцький, і як перетворився на Янковського.

Інтерес до теми Новосербії зумовлений тим, що це прикметна сторінка української історії, в якій відбулися складні відносини між спорідненими слов’янськими народами; здебільше українські автори з симпатією пишуть про сербів, але враховують і те, що царський уряд розглядав переселенців як елемент колонізації України і витіснення українського козацтва. Водночас до цієї теми письменників приваблювали її романтичні та екзотичні можливості.

Отже, ми бачимо, що хоча на Україні серби, на відміну, скажімо, від болгар, греків, повністю асимілювалися, історична пам’ять про них залишилася в українському народі. Сербі-переселенці стали частиною нашої історії.

РЕЗИМЕ / SUMMARY

У раду се полази од констатације да су давнашње традиционалне културно-историјске украјинско-српске везе биле битан предуслов за увођење ликова Срба, односно српских мотива, у украјинску уметничку књижевност. Као време у коме се српски мотиви јасно уочавају у украјинској литератури, аутор означава 19. и 20. век.

Наводе се писци 19. века код којих се изразито запажају српски мотиви у вези са ослободилачком борбом Срба против Турака: И. Франко, И. Воробкевич, С. Крут и М. Старицки. Посебно се предочава В. Сињенко и његов роман *Злато Црне Горе*.

Веома истакнуто место у украјинској литератури 40-их година 19. века аутор придаје Пантелејмону Кулишу.

Сеоба Срба у Руско царство половином 18. века и насељавање и живот Срба на украјинској земљи, основна су тема неколиких писаца у другој половини 20. века. Аутор представља романе О. Иљченка, А. Дрофана, С. Телњука и Р. Чумака. Последње странице аутор посвећује писцима прозних дела објављених на крају 20. века – В. Пеуну и А. Устенку, односно њиховим књигама *Освета одбачених богова* (1999), *Крај седога Донца* (2000) у којој се налазе новела *Генерал Шевић* и приповетка *Маријина јама*.

*

The work starts with the conclusion that earlier traditional cultural-historical Ukrainian-Serbian links were a significant precondition for the introduction of Serb images, that is, Serbian motives into the Ukrainian artistic literature. The author denoted the 19th and the 20th century as the period when Serbian motives could be clearly seen in the Ukrainian literature.

19th-century writers are cited in whose works Serbian motives related to the liberation war of the Serbs against the Turks are explicitly expressed: I. Franko, I. Vorobkevic, S. Krut and M. Staricki. Especially V. Sinjenko is pointed out with his novel *The Gold of Montenegro*.

The author stressed out the special position of Pantelejmon Kulis in the Ukrainian literature in the forties of the 19th century.

The migration of the Serbs to the Russian empire in the middle of the 18th century, their settling down and existence on Ukrainian land was the basic topic of several writers in the second half of the 20th century. The author presented the novels of O. Iljcenko, A. Drofan, S. Telnjuka and R. Cumak. The author devoted the last pages to writers of prose works published at the end of the 20th century: V. Peunov and A. Ustenko and their books *The Revenge of Rejected Gods* (1999), *The End of the Grey-Haired Don-Man* (2000) which contain the short stories *General Sevic* and *Marija's Cave*.